

Абдурақын Н., Мадиев Д.А.

**Еркін ойлы
жазушы Мо Ян**

Бұл мақалада еркін ойлы жазушы Мо Янның шыққан тегі, әйгілі жазушы ретінде қалыптасуы жолындағы көрген қиыншылықтары мен алдағы өміріне үлкен арқау болатын асулары суреттеледі. Сондай-ақ, оның 2012 жылы 11 қазанда әдебиет саласы бойынша Нобель сыйлығына қол жеткізгенге дейінгі әдебиет саласында алған әртүрлі деңгейдегі жүлделеріне талдау жасалады.

Мақала барысында жазушының Нобель сыйлығына ие болуына себепкер болған шығармалары - «Бақа» романы, «Дар ағашы» романы, «Өмір мен өлім күресі» романы секілді шығармаларының көркемдік құндылығы айқындалады.

Түйін сөздер: сиқырлы реализм, буржуазиялық, фантастикалық қуат, интеллектуалдық.

Abdurakyn N., Madiev D.A.

**Mo Yan is the writer
of free thought**

The article discusses the history of the family and thorny and difficult career of a famous contemporary Chinese writer Mo Yan. Analyzes the writer's literary achievements to the Nobel Prize October 11, 2012 in the field of literature.

The article defines the artistic value of some of the writer's novels, such as «Toad», «Hangman», «life and death struggle», etc. These novels have led to the award of Nobebe Prize.

Key words: magical realism, bourgeois, fantastic force, intellectual.

Абдурақын Н., Мадиев Д.А.

**Мо Ян писатель
свободной мысли**

В статье рассматривается история семьи и тернистый и трудный творческий путь известного современного писателя Китая Мо Ян. Анализируются литературные достижения писателя до присуждения Нобелевской премии 11 октября 2012 года в сфере литературы.

В статье определяется художественная ценность некоторых романов писателя, таких как «Жаба», «Виселица», «Борьба жизни и смерти», и т.д. Эти романы стали причиной присуждения Нобелевской премии.

Ключевые слова: магический реализм, буржуазная, фантастическая сила, интеллектуальный.

ЕРКІН ОЙЛЫ ЖАЗУШЫ МО ЯН

Мо Ян 1955 жылдың 17 ақпанында, ҚХР-ның Шандоң провинциясының Гауми ауданының Далан ауылындағы Пиңан қыстағында бір кедей диқан отбасында дүниеге келген. Әкесі – Гуан Ифан балаларын қатты тәртіппен ұстаған қатал адам болыпты. Мо Ян – отбасындағы төртінші бала. Шын аты – Гуан Мойе. 1979 жылы Ду Чиңлан атты қызбен үйленіп, 1981 жылы Гуан Шяушяу атты қызы дүниеге келген. Мо Янды кішкентай кезде атасы: «Сүйкімді емес дей көрмеңдер. Ол – темір-қазық, кейін үлкен адам болады» деген екен. Үлкен атасы Гуан Соңфың әйелдер мен балалар сырқатына мықты дәстүрлі емші, ал атасы Гуан Яони әңгімешіл, ертекті қарт болған. 2010 жылы Хаңжоу қаласындағы Лоңчуанға барып тегін іздеген Мо Янның өзі: «Менің қазіргі тұрған жерім Гаумиға барған Гуан тегінің жиырма төртінші, Лоңчуандағы Гау тегінің отыз алтыншы ұрпағымын» деген. 1950 жылдардың соңынан бастап, әсіресе солшылдық тудырған ауыр зардаптар – ауыл жұртының жаппай кедейшілігі мен ашаршылық, экономикалық жоқшылыққа қоса саяси құқайдың орынсыз белең алуы, тап айыруда жоғары орта дихан деді. Осы жайларға байланысты туған психологиялық ерекшеліктер оның былайғы прозалық туындыларына да ықпал жасаған /2,143-145б/.

Мо Ян бесінші сыныпта оқып жүргенде «мәдениет төңкерісі» бұрқ ете қалып, оқу тоқтайды. «Желіккендер» «көтеріліс» жасауға кіріседі. Ал, Мо Ян Жяухы өзені бойындағы ауыр еңбекке айдалады.

Ауыр әрі мағынасыз еңбектен құтылу үшін үлкен атасынан қалған дәстүрлі емшілікті екі жылдай үйренген Мо Ян мәдениет дәрежесінің төмендігінен бірдеңе шығара алмасын сезіп, оны да тастайды. Сосын амалын тауып мақта зауытына таразышы болады.

Мо Ян талай дүниені «құлақпен оқи бастаған». 200 неше жылдың алдында, менің туған ауылымда хикаят айтудың асқан шебері Пу Сунлиң өмір сүрген. Оның өз аузынан тыңдасақ: «біздің қыстақтағы көптеген адамдар және мен соның рухын жалғаушымыз. Мен коллектив еңбек істейтін атыздың басында, өндіріс отрядының қорасында, атам мен апамның ыстық сыпысының үстінде, әуел десен қиралаңдап кетіп бара жатқан арбаның үстінде көптеген сырлы әңгімелерді, тарихи аңыздар-

ды, қызықты ертегілерді естідім, бұл хикаяттар жерлік орынның табиғатымен, әулет тарихымен тығыз байланысып жатқандықтан шынайы сезілетін. Тіршілік атаулының жаны бар деп сенетінмін. Үлкен ағашты көрсем, құрмет көрсететінмін. Ұшқан құсты көрсем, ол қалаған кезінде адамға өзгеруі мүмкін деп қиялдайтынмын. Бейтаныс адамға жолықсам, ол қайсы хайуаннан өзгерді екен деп күмәнданатынмын. Ашаршылық, жалғыздық, адамды жалықтыратын бір сыдырғы ауыл өмірі кезінде, ең қызықты әдетім кітап оқу болды. Маған алуан кітапты Шанхайда оқитын үлкен ағам Гуан Мошян жеткізіп тұрды». /1,283-285б/

«1976 жылы қаңтар айында армияға қабылдандым. Шешем өзінің әшекей бұйымдарын сатып, ақысына маған алып берген төрт томдық «Қытай жалпы тарихын» аркалап мен жақсы көретін әрі өте жек көретін туған жерімнен ұзап шығып, өмірімнің маңызды кезеңін бастадым. 1984 жылы емтихан тапсырып «Азаттық армия көркемөнер» институтының әдебиет факультетіне өттім. Әскерде ол солдаттықтан саяси комиссар, үгіт-насихат қызметкері, кітап басқарушы, оқытушы, тағы басқа жұмыстарды атқара келіп, 1986 жылы «Әскер Өнер Институтын» аяқтадым. 1991 жылы Пекин Педагогикалық Университетінің Лу Шүн әдебиет институтының шығармашылық аспирантурасын бітіріп, әдебиет пен өнерден магистрлік дәреже алдым» – дейді Мо Ян.

Әйгілі жазушы Мо Ян қазір Қытай Өнер Академиясының Әдебиет Институтының президенті, Шяң Гаң «Гүң Кай» университетінің құрметті әдебиет докторы, Чиң Дау ғылыми-техникалық университетінің құрметті профессоры, 1980 жылы ауыл-қыстақ өмірін жазудан жүлдегер болған. 2006 жылғы қытайдағы бақуатты жазушыларының 20-орнын иеленді, 2007 жылы қытай жазушыларының ішінен жасампаз жазушыларынан бірінші орынды иеленді, 2011 жылы «Бақа» романымен қытайда 8 кезекті Мау Дүн әдебиет сыйлығының иегері атанды. 2011 жылдың 24 қарашасында 8 кезекті жазушылар съезінде ол Қытай жазушылар одағының бірінші орынбасар төрағасы болып сайланды. 2012 жылдың мамыр айынан бастап Дүң Хуа педагогикалық университетінің әдебиет факультетінде қосымша лекция оқыды. 2012 жыл 11 қазан кешкі жетіде әлемдік Нобель әдебиет сыйлығына қол жеткізді. 2012 жылдың 13 қазанында оның шығармашылығын Англия «Үй бау» ақпарат көзі барша әлемге таныстырды. Оның алғашқы шығармасы: «Көктемгі түннің жаңбыры құя

бастады» атты әңгімесі. Оның атын шығарған романы – «Қызыл жүгері». Оның бастышығармалары: **Романдары:** 1. «Қызыл жүгері», 2004 жыл, қаңтар. «Бүгінгі дүние» баспасы. 2. «Арақ елі», 2008 жыл, қыркүйек, «Шанхай мәдениет» баспасы. 3. «Шөп жегіш ұлт», 2004 жыл, қаңтар, «Бүгінгі дүние» баспасы. 4. «Жаннаттағы сарымсақ әні». 5. «41 зеңбірек», 2003 жыл, шілде, «Жастар толқыны» баспасы. 6. «Дар ағашы». 2004 жыл, қаңтар, «Бүгінгі дүние» баспасы. 8. «Он үш қадам». 2003жыл қазан, «Жастар толқыны» баспасы. 9. «Торсылдақ кеуде, былқылдақ бөксе». 2004 жыл қаңтар, «Қытай жұмысшылар» баспасы. 10. «Өмір мен өлім күресі». 2006 жыл қаңтар, «Жазушы» баспасы. 11. «Бақа». 2009 жыл, «Шанхай мәдениет» баспасы. **Повестері:** «Ақ мақта», «Алтын шашты сәби», «Жарылыс», «Гаулияң арағы», «Иттің соқпағы», «Ғажайып өлім», «Құрылыс жолы», «Шаттық», «Қызыл қанатты құмырсқа», «Әке», «Солдаттағы саптымен кездесу», «Гүл құшақтаған қыз», «Қызыл құлақ», «Шытырман түс», «Сәнқойдың кешегісі мен бүгіні», «Күлкі және күлдіргі», «Өмір», «Ұстаз барған сайын күлдіріледі» /3, 113-115 б/.

Әңгімелері: «Алтыбақан тепкен ақ ит». (Әңгімелер жинағы) 2004 жыл, қаңтар, «Бүгінгі дүние» баспасы. «Мөлдір сәбіз». (Әңгімелер жинағы) 2004 жыл, қаңтар, «Бүгінгі дүние» баспасы. «Өлең айтқыш дуал». (Әңгімелер жинағы) 2005 жыл, қараша, «Жазушы» баспасы. «Сиыр» (Әңгімелер жинағы) 2004 жыл, сәуір, ұлттық баспасы. «Үй ұстазбен кездесу». **Оның киноға айналған шығармалары:** «Қызыл жүгері», «Ақ мақта», «Ұстаз барған сайын күлдіріледі», «Күннің құлағы бар», «Алтыбақан тепкен ақ ит». Оның шығармашылығындағы қиял мен шындық ұштастырылуы жағынан алдына жан салмайтын жазушы. Сонымен бірге оның ешкімге ұқсамайтын әлемге басқаша көзбен қарайтын ерекшелігі жұртты елең еткізбей қоймайды.

Мо Янның тарихи көзқарасы өте терең, ол ежелгі мифтермен аңыз әңгімелерді балалық шағында жаттап өскен, және әлем ауыз әдебиетінде қызыға оқыған, оның таңғажайып тамаша дүниелер жазуы осыдан. Мо Ян шығармашылығындағы ұшқыр қиял тартымды фантастикаға ұласып жатады. Мо Ян – Қытай әдебиетіндегі әу бастан өзге жазушыларға ұқсамаған, тіпті олардан парқы өте айқын, жасампаздық қуаты дамылсыз тасқындаған, туындылары арқылы әдебиетте қатты дүмпу тудырған, оған стилистика жағынан да зор үлес қосқан, әдебиет тарихы тұрғысынан алғанда қазіргі замандағы Қытай әдебиетінің басты өкілдерінің бірі саналады.

Қытай реалдығына (тіпті өз ауылына) табанын мықтап тіреген, дәстүрлі әдеби шеңберді бұзған, бірақ қытайлық (4 мамырдан бергі) жаңа әдебиет дәстүріне (гуманизмнің әлемге ортақ құндылықтарына) жақсы мұрагерлік еткен, тұсаусыз да жанкешті, дарынды да еңбекшіл қаламгер. Мо Ян – адамды жырлайтын, тентектік пен құлатымпаздыққа ие. Ол көбінесе ез бен ынжықты, сорлы мен бейшараны емес, жігерлі мен қайраттыны, тіресетіндер мен қасарысатындарды жазатын жазушы. Кей сыншылардың оны зор эстетиканың өнерлі рухы бар жазушы дейтіні де осыдан. Сондай-ақ, ол аса сезімталдыққа ие, тілге шешен де жүгенсіз қаламгер. /4,202-205б/

Мо Ян – күшті фантастикалық қуатқа, батыл инновациялыққа ие, көп қырлы, аса қиялшыл да елестеткіш, бейнелеуге шебер, дарынды жазушы. Мо Ян өз прозасында ерекше субъектив сезім әлемін жасайды, дүлдүл мініп ғарышты шарлағанды баяндайды, сырлы трансцендентті объектив дүние сомдап, айқын авангардтық рең береді. Талай сыншылардың оны сиқырлық реализм әсеріне қатты ұшыраған дейтіні содан. Бұл арадағы трансцендентті дүние деген – білімнің немесе саф рационалдың объекті емес, ниеттің немесе практикалық рационалдың қажетті тұспалы, тіл шеберлігі мен психологиялық емеуріні.

Мо Янның сиқырлы реализмі – қытайша сиқырлы реализм. Оны мыналардан да көреміз. Мо Ян прозасының ең басты үлесі – барлық кейіпкерлерін антропологиялық деңгейге қайтарып, адамды жануар, тіршілік, алғашқы тірлік иесі етіп, мәселелерге социологиялық, этикалық әдіспен қарауды бұзуында, халықтың күйін бақылаушы санатында емес, жай жұрттың бірі ретінде суреттеуінде. Мысалы, «Өлім мен өмірдің күресі» бір адам талай құбылады – адам да, жылқы да, сиыр да есек те бола береді. Ол шығармаларында бірсыпыра жануарды сөз ете келіп, сол барыста Қытайдың ертегілеріндегі жан иелері басқаға ауысуы іспетті (қазақ халқында да аққудың аруға айналуы сынды) реинкарнациялық доктринаның ықпалдарын жаңғыртады. Қытайдың «Батысқа саяхаты» сынды шығармалары да сиқырлы реализмнің типтік өкілі болып табылады. /1,433-435б/

Мо Ян өз қара топырағын мақтамаған, қайта оған деген назары оймен ең әуелі өз маңына қараған. Сосын барып ондағы оқиғаларды өзіндік суреттеу әдісімен әлемге әйгілеуге кіріскен. Мо Ян тұрған ауылынан (жүз отбасы, жеті жүз адамы бар шағын ғана қыстақтан) ұшқыр ойы арқылы жасанды дүниені, шығармашылық алаңды, рухани идеяның төркінін қалыптастырған.

Қытайдың Мо Яндай ысылған қаламгерлері шетелдік ең үздік жазушыларға да таяз ұстаныммен үнілмейді, жеңіл әсерге қызықпайды, қайта өз туындылары арқылы жоғары сатыдағы диалогпен рухани байланыс жасап, жоғары сатыда үн қатып, өз сөзін айтады. Мысалы, Мо Янның «Қызыл гаулян әулеті»-нен «бақасына» дейін қарайтын болсақ, Латын Америкасының сиқырлы реализмінің ықпалына ұшыраған, бірақ ол ықпал тек ынталану нүктесінде шабытттану сатысында ғана рөл атқарған. Артынан Мо Ян туындылары олардың туындыларынан озған. Аса сезімтал Мо Ян Латын Америкалық жазушыларға тән туындылардың ең түпкілікті сипатының ұжымдық ессіздік екенін, содан барып олардың тіпті тереңге үңгі алмағанын байқаған. Ол қытайша ойлау деңгейінен асқан, әдебиеттегі қалптасқан қасаң теорияшылдық қағиданы бұзған еркін ойлы жазушы. **Жазушының Нобель сыйлығын алуына тікелей себепкер болған шығармалары:** «Бақа». 2009 жыл, «Шанхай мәдениет» баспасы. «Бақа» романы төмендегі романдардың заңды жалғасы 1. «Торсылдақ кеуде, былқылдақ бөксе». 2004 жыл қаңтар, «Қытай жұмысшылар» баспасы. 2. «Дар ағашы». 2004 жыл, қаңтар, «Бүгінгі дүние» баспасы. 3. «Өмір мен өлім күресі». 2006 жыл қаңтар, «Жазушы» баспасы. 4. «Арақ елі», 2008 жыл, қыркүйек, «Шанхай мәдениет» баспасы. 5. «41 зеңбірек», 2003 жыл, шілде, «Жастар толқыны» баспасы.

Бұл жазғандары дерлік қытай үкіметінің жүргізіп отырған демографиялық саясатына астарлы түрде қарсы жазылған. Мо Ян: Ең жаңа шығармам «Бақада» да өз апайымның образы көрініс берді. Осы шығармамның Нобель әдебиет сыйлығын алатынын естіген соң, тілшілер апайымды үйіне іздеп барған. Ол әу баста қойған сұрақтарына сабырлықпен жауап берген. Бірақ көп өтпей әбден мезі болып, аудандағы ұлының үйіне барып бас сауғалапты. Апайым шынында «Бақаны» жазғандағы моделім. Бірақ шығармадағы апайым мен өмірдегі апайым арасындағы айырмашылық жер мен көктей. Романдағы апайым қазымыр, көкбет, кейде тіпті әйел қаракшыдан аумайды. Өмірдегі апайым ашық-жарқын, асыл жар, аяулы ана. Өмірдегі апайымның ғұмыры бай-бақытты өтіп келеді. Романдағы апайым соңғы өмірінде рухани ауыр соққыдан ұйқысыздық ауруына шалдығып, қара күпісін үстінен тастамай, жын-шайтан сияқты түнде тоқтамай кезіп жүреді. Мен апайымның кеңпейілділігіне алғыс айтамын. Романда оны басқаша адам етіп жариялағаным үшін ренжімеді және апайымның ақылдылығына тәнтімін. Ол

романдағы кейіпкер мен өмірдегі адамның күрделі қарым-қатынасын тура түсінді».

«Бақа» романы былай басталады: *«Менің туған ауылым ескі сарында сол баяғы қатып-семген ауыл, туылған баланың атын қоюдың өзі бір қызық, сәбидің дене бітіміне не бір мүшесіне қарап атын қоя салады. Ол ат балаға ұнамай, кейін жігіт болғанда өзгертем деп көбісі шаршап жүреді. Менің апайымның аты – ақ жүрек, ал әжем болса қызылдардың атақты сегізінші армиясының алдыңғы шебіндегі дәрігері болатын, ол әлдеқашан «қызыл құрбанға» айналған»...* – деп, /4,2066/ роман жалғаса береді. Жалпы романның негізгі мазмұнына тоқталсақ, Қытайлық драма жазушысы Кы Ду мен жапондық атақты жазушы Шагу Ирын ортасындағы төрт хат пен бір драмдан тұратын роман. Бұндағы Кы Ду қытай зиялыларның өкілі, оны жазушы жалтақ, бойкүйез, әлжуаз, рухы тоқыраған етіп суреттейді. Алғашқы төрт хатта: Қытай Коммунистік Партиясы билікке келгеннен кейінгі 60-жылдардағы ауыл-қыстақтағы диқандар әйелінің бала босануы жөніндегі қызықты тарихын жазады. 50 жылдан астам уақыт ауылда әйел босандырумен айналысып келген Гугу есімді акушердің басынан өткізген кешірімсіз сөз болады. Гугудің ауыл әйелдеріне түсік тастату барысындағы кездескен қиыншылықтары мен тәжірибелерін ашық баяндайды және Кы Дудың Қытай Коммунистік Партиясына мүше болуы айтылады. Соңғы тарауы Кы Ду мен Гу Гудың драмасымен аяқталады. Осы арқылы жазушы бүгінгі қытай үкіметінің жүргізіп отырған демографиялық саясатының Гугудің жан дүниесін қатты өзгерткені, оның рух әлеміндегі қиналысын, ішкі азабын ашына жаза-

ды, бір дәуірдің мұңы мен зарын осылай ашады. Осы романдан кейін Мо Янға баспасөзде көп сұрақтар қойылды, ол тек: «Мен Лу Шүнше дәуір шындығын ашуға тырыстым. Бұл жазғаным еш өтірік емес, шындық», – деп ашық айтқан батыр жазушы. Нобель әдебиет сыйлығын алған да телеарнаға берген сұхбатында «сіз бақыттысыз ба?» деген сұраққа былай жауап береді: «Мен бақыт жайлы ойланбадым, егер адам денс, аулығы жақсы болса, барлығын тастап өзін бос сезінсе, сол бақыт шығар, ал мен болсам жаным қиналып, тәнімді ауыр жүк басып тұр, қоғамның жүгін арқалап жүрген жанмын», – деді. 1994 жылы Нобель әдебиет сыйлығын алған Жапония жазушысы Кендзабуро Оэ 2012 жылы Мо Янды Нобель сыйлығына ұсынушылардың бірі, Мо Янның досы Кендзабуро Оэ 2006 жылы Пекиндегі сөйлеген сөзінде: «Мо Янның күшті жасампаздық қуаты мен қол жеткізген әдеби табыстары оны Нобель сыйлығына ең алғашқы қытайлық үміткер етеді», – деген болатын. /2,113-115б/

Кендзабуро 2002 жылы шаған мерекесін Мо Янмен бірге Гаумиде өткізді және Мо Янның тәтесіне сәлем берді. Мо Янның «Бақа» романындағы бас кейіпкердің прототипі – оз тәтесі, ал сол шығармадағы Жапондық дос Ша гу Ирын – Кендзабуро екеуі де жазушының жанында тұрды. Кендзабуроның Мо Ян шығармаларымен Жапонияда аударылып, басылып, таралған соң танысты. Мо Ян – туындылары жариялана сала, бір – екі жылға жетпей, шетелдерде аудармасы жарық көрді. Бұл өз тұсында Нобель комитетінің оны уақытында және дәл түсінуіне аударма өте үлкен пайдасын тигізді. Бұған шетте жүрген қытайлықтардың, синологтардың үлесі де зор болды.

Әдебиеттер

- 1 曹万生主编，中国人民大学出版社，中国现代汉语文学史。2010。– 756页
- 2 浓乐主编，中国现当代学（下册）北京：《高等教育出版社》，– 1986。– 353页
- 3 王自立主编，中国现当代学（下册）// 北京：《高等教育出版社》，– 2006。– 180页
- 4 «Жаңа заман Қытай әдебиеті» «中国现当代文学》，Н. Абдурақын. Алматы, «Қазақ университеті». 2013。– 217页

References

- 1 Cao Wansheng, Zhongguo renmin daxue chubanshe, Zhongguo xiandai hanyuwenxueshi. 2010。– 756 p.
- 2 Nong Yue, Zhongguo xiandangdaixue (xiaci), Beijing: «Gaodeng jiaoyu chubanshe», – 1986。– 353 p.
- 3 Wan Zili, Zhongguo xiandangdaixue (xiaci), Beijing: «Gaodeng jiaoyu chubanshe», – 2006。– 180 p.
- 4 Almaty, «Kazak University». – 2013。– 217 p.